

τοῦ πλήθους. Ἄλλε γινώσκουσιν ἄραγε δτι οὗτοι ἀνέδειξαν αὐτά, ὅτι οὗτοι παρεσκευάσαν τὴν βασιλείαν αὐτῶν; Ἀπὸ τοῦ θεαματικοῦ τερατολογήματος καὶ τῆς χονδροειδοῦς γάρσας μέχρι τοῦ παντομίμου καὶ τῶν ἐξ ὑπογυίου κωμωδιῶν ἢ ἀπόστασις δὲν εἶνε μεγαλειτέρα παρ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θεάτρου τῶν Ὀλυμπίων μέχρι τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Ἄντρου τῶν Νυμφῶν. Μέχρι τοσοῦτου κατεπέσαμεν, φόβος δὲ εἶνε μὴ τὰ θεάτρα ταῦτα τοῦ λαοῦ μᾶς ρίψωσι καὶ ἔτι χαμηλότερον, ἂν ὑπάρχη χαμηλότερον.

Ἄλλὰ εἰς τοῦτο δὲν πταίουςι μόνον οἱ ἠθοποιοί, πταίει καὶ τὸ κοινόν, πρὸ πάντων δὲ τοῦτο. Βεβαίως δὲν εἶνε ἀξιοθαύμαστοι οἱ χάριν κέρδους ἐξευτελίζοντες τὴν τέχνην των, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ὅταν ἐκλάβωμεν αὐτούς ὡς ἐπαγγεληματίας, εἶνε συγγνωστέοι τὸ κοινόν πταίει, ὅπερ παραινούν εἰς ἐξευτελισμὸν τῆς δραματικῆς τέχνης ἢ ἀνεχόμενον τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦτον, διαφθείρει τοὺς ἠθοποιοὺς διαφθειρόμενον εἴτα ἐντόκως ὑπ' αὐτῶν. «Ἐκαστος ἡμῶν, λέγει ὁ Charles Leveque ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Καλοῦ, ὅσην ὀλίγην ἐπίδρασιν καὶ ἂν ἀσκήθῃ διὰ τῆς σκέψεως, διὰ τοῦ λόγου ἢ τῆς διαγωγῆς του, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν καλλιτεχνῶν... Ἄν ἐπιπροσώπων βλέποντες ἐλεεινὴν εἰκόνα, ἂν ἀγοράζωμεν βδελυρὸν ἀγαλμάτιον, ἂν ἐξαντλώμεν εἰκοσιν ἐκδόσεις ἀνηθικοῦ βιβλίου, διὰ τούτων λέγομεν ὡς εἰπεῖν εἰς τὸν καλλιτέχνην: Τοῦτο εἶνε τὸ καλόν! Ἐπανάλαβε τὸ ἴδιον ἔργον. Καὶ ὁ καλλιτέχνης ἀρχίζει ἐκ νέου.» Ναι, τὸ κοινόν πταίει· ἀλλὰ ποῖον κοινόν; ποῦ εἶνε τὸ κοινόν τὸ δυνάμενον νὰ ἐπιδράσῃ τήμερον παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς τέχνης καθ' οἷον ἀπὸ τῆς ἐκδήλωσιν; Πρὶν μορφώσῃ ἄλλους τὸ κοινόν ἐμόρφωσε ἑαυτὸ; ἐφρόντισε καὶ, περὶ τοῦ κοινοῦ τούτου; «Ὡς πρὸς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας εἴμεθα ἀξιοθρήνητοι· ἢ τοιαύτη δ' ἔλλειψις δὲν ἐκδηλοῦται περὶ τὴν ἐκτίμησιν μόνον τῶν ἠθοποιῶν καὶ τῶν δραμάτων ἀλλ' ἐν παντὶ καὶ πάντοτε, καὶ ἐν περιστάσει κρίσεως, καὶ ἐν ἐθνικαῖς καὶ κοινωνικαῖς ἀνάγκαις, ὡς νῦν ἐν τῷ φοβερῷ σεισμῷ.

Διὰ τοῦτο νομίζομεν ὀλέθρια εἰς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα τὰ τοιαῦτα δράματα καὶ ἀκροάματα. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐξερχόμενοι τοῦ θεάτρου μετὰ τὴν παράστασιν τῶν Περσῶν τοῦ Αἰσχύλου ἔτρεχον εἰς τοὺς ναοὺς, ἔκρουον τὰς ἀπὸ τῶν βωμῶν ἠρτημένας ἀσπίδας κραυγάζοντες: Πατρίς! Πατρίς! Οἱ νεώτεροι Ἀθηναῖοι ἐξερχόμενοι τῶν Ὀλυμπίων ἢ τῶν θεάτρων τοῦ λαοῦ τί κραυγάζουσιν ἄρα γε, τί ἔχουσιν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς στήθεσι;

▲. Π. Κ.

Ο ΕΝΕΡΓΟΣ ΒΙΟΣ

[Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγουμ. φύλλον.]

Ἐνίοτε ἐκλέγομεν τὴν ἀργίαν ἐκ συστήματος, οὐχὶ πνεύματος ἀταξίας ἐμφορούμενοι ἀλλὰ τὸνναντίον πνεύματος μεγαλείου καὶ ἐλευθερίας. Ἀνεξάρτητοί τινες νομίζουσιν ὅτι πᾶν ἐπάγγελμα δεσμεύει τὸ ἄτομον, προσηλοῖ αὐτὸ εἰς μονοτόνους καὶ εὐτελεῖς ἀσχολίας, τὴ καθυποτάσσει εἰς δοξασίας στενάς καὶ τετριμμένας, τέλος δ' ὅτι ἡ θετικὴ ἐργασία ἐξασθενίζει καὶ ταπεινοῖ τὸ πνεῦμα. Ἐν τούτοις ἐνυπάρχει τι τὸ ἀληθές. Πάντες παρετήρησαν πόσον οἱ διάφορα μετερχόμενοι ἐπαγγέλματα διαφέρουσι κατὰ τὰς ιδέας, καὶ πόσον ὁ χαρακτήρ μεταβάλλεται ὑπὸ τοῦ εἶδους τῆς ἀσχολίας· ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην τί μᾶλλον διάφορον ἱατροῦ, ἢ λογιῶν, στρατιωτικοῦ ἢ βιομηχανοῦ;

Πάντες οὗτοι οἱ ἄνδρες εἶχον τὰς αὐτὰς περὶ τοῦ σκέψαι κατὰ τὴν νεότητά των συναντῶνται μετὰ εἰκοσιν ἔτη ἕκαστος ἔλαβε τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν. Τὸ ἐπάγγελμα οὐ μόνον ἀπήμβλυσε τὸν ἄνθρωπον ἀλλ' ἀπήμβλυσε καὶ τὸ ἄτομον. Ἐν τισιν ἐπαγγέλμασιν ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος ἐνασκει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ γενικῶς δύναται ν' ἀντιπαλαίσῃ ἐπιτυχῶς κατὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἀλλὰ κ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔτι τὰ ὀλίγα γεγονότα ἅτινα κέλῃται νὰ διαχειρίζηται ἐν τῷ κύκλῳ τῆς καθεκαστῆς ἀσχολίας του ἐμποδίζουσιν αὐτὸν νὰ ἐκτείνῃ καὶ γενικεύσῃ τὰς ιδέας του, ἢ δὲ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος δουλεία εἶνε πάντοτε ἐπαισθητή.

Ἐνόητον λοιπὸν ὅτι φιλόδοξά τινα πνεύματα ἀξιοῦσι νὰ διαφύγωσι τὸν ζυγὸν τοῦτον καὶ νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των ἀπαρνούμενα πᾶν ἐπάγγελμα καὶ ἐκλέγοντα τὸν βίον των ἐλευθερῶν ἀνδρῶν, ἢ τοῖς ἀξιοῦσι νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς οὐδεμίαν ἀσχολίαν μόνιμον καὶ ἐπιβεβλημένην, νὰ μὴ ἐξαρτῶνται ἐκ τινος κυρίου, νὰ καλλιεργῶσι ποικίλως τὸ πνεῦμα αὐτῶν, νὰ μὴ ὦσι ξένοι πρὸς οὐδὲν οὐδὲ δεσμευμένοι εἰς οὐδέν· τοῦτο δὲ εἶνε, ὡς φαίνεται, τὸ ἄκρον ἄκρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας. Μεγαλοφυεῖς τινες ἄνδρες οὗτως ἔπραξαν καὶ δὲν μετενόησαν. Ὁ Καρτέσιος διηγείται ὅτι ἐπὶ ἐννέα τοῦ βίου του ἔτη, οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν εἰμὴ νὰ περιφεύρηται τῆδε κακεῖσε τοῦ κόσμου προσπαθῶν νὰ ἦ θεατὴς μᾶλλον ἢ ἠθοποιὸς τῆς παιζομένης κωμωδίας.

Μετεχειρίσθη, προσλέγει, τὴν νεότητα αὐτοῦ εἰς τὸ περιοδεῖν, βλέπειν αὐλάς καὶ στρατοὺς, συναναστρέφεσθαι μετ' ἀνθρώπων διαφόρων χαρακτήρων καὶ κοινωνικῶν τάξεων, ἀποκτῆν ἐν πολλοῖς πείραν, δοκιμάζειν ἑαυτὸν ἐν ταῖς συντυχίαις ἃς παρεσκεύαζεν αὐτῷ ἡ τύχη, καὶ πανταχοῦ ποιεῖν περὶ τῶν πραγμάτων τοιαύτας σκέψεις ἐξ ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ. Τίς δύναται

ν'αντίπη ὅτι τοῦτο εἶνε θαυμάσιον σχολεῖον, κατ' ἐξοχὴν διδασκτικὴ προπαρασκευὴ εἰς τὰ ἐξαιρέτα πνεύματα; Ἄλλ' ἄρα γε τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ βίου εἶνε ὠφέλιμον πρὸς πᾶν ἐπάγγελμα; Νομίζω ὅτι οὐχί. Μεγαλοφυῆς τις ἀνὴρ ὡς ὁ Καρτέσιος, ὁ Πικκάλ δύναται νὰ διαγάγῃ τὸν ἐλεύθερον καὶ γενικὸν τοῦτον βίον κατὰ τὴν νεότητά του, ὅπως συγκεντρωθῆ ἰσχυρῶς εἰς ἔργον τι βαθύ· ἀλλὰ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων ἐπίκειται φόβος μὴ ἡ τοιαύτη περι πολλὰ κατατομὴ καὶ ἡ ἕξις τοῦ μὴ ἐνδιατρίβειν περι οὐδὲν καταστήσωσι τὸ πνεῦμα ἐπιπόλαιον καὶ ἐξασθενήσωσι τὴν δραστηριότητά του. Ὁ ἄνθρωπος ὅστις δὲν ἀντελήφθη τῶν πραγμάτων ἢ ἐν παρόδῳ μόνον ἔπραξε τοῦτο, ὅστις δὲν συνδέεται στενωῶς μετὰ τοῦ περιβάλλοντος αὐτὸν κόσμου, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι γινώσκει ἀληθῶς τί συμβαίνει περι αὐτόν. Εἰς οὐδὲν προσηλωμένος, βλέπει τὰ πάντα ἐλευθέρως, εἶνε ἀληθῆς, ἀλλ' ἐξῶθεν. Ὅπως καλῶς κρινῆ τις τὰ ἡθῆ χώρας τινὸς δὲν ἀρκεῖ νὰ περιοδεύῃ αὐτήν, ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψῃ. Ὅπως κατανοήσῃ τις τὸν βίον, δὲν ἀρκεῖ νὰ θεᾶται ἀπλῶς, ἀλλὰ δέον νὰ δρᾷ. Ἡ δὲ δράσις ἀποτελεῖται ὑπὸ πράξεων ἀκριβῶν καὶ καθωρισμένων. Ὁ μὴ θέλων νὰ γίνῃ δρῶν πρόσωπον, ὡς λέγει ὁ Καρτέσιος, καὶ γινόμενος μόνον θεατῆς ἐπιζητεῖ τὸ εὐχέρως κρίνει δ' ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς χειροκροτεῖ ἢ συρίζει χωρὶς νὰ παριστάνῃ καὶ οὗτος. Τοῦτο δύναται νὰ ὀξύνῃ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ φοβούμαι ὅτι ἐν τῷ βῆθι ὑπάρχει πάντοτε τὸ κενόν. Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ἀναφέρω τὰ μειονεκτήματα μὴ παραλείπων καὶ τὰ πλεονεκτήματα. Ἄλλως τε ἡ ἰσχὺς τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία δύνανται νὰ διαψεύσωσι πάσας τὰς προρρήσεις καὶ ν' ἀνατρέψωσι τοὺς κανόνας τῶν παρατηρητῶν.

Ἄλλο μειονεκτήμα τῆς ἐλλείψεως ἐπαγγέλματος εἶνε ἡ ἀνία. Εἰσὶ δὲ δύο εἰδῶν ἀνία: ἡ μία μὲν συνισταμένη εἰς τὸ πράττειν δυσάρεστα, ἡ δ' ἑτέρα εἰς τὸ μὴδὲν πράττειν. Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν γινώσκει κάλλιστα τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ἀνίας καὶ δὲν πιστεύω ν' ἀμφισβητῆ τις ὅτι τὸ δεύτερον εἶδος εἶνε πολλῶ σκληρότερον. Μοὶ φαίνεται δὲ ὅτι ὁ ἄεργος βίος ἐγκυμονεῖ τὴν τοιαύτην ἀνίαν. Ἀλλά, θὰ μοὶ εἴπῃ τις ὅτι ὁ βίος οὗτος δὲν συνίσταται εἰς τὸ μὴδὲν πράττειν ἀλλ' εἰς τὸ πράττειν ὅ,τι ἂν ἀρέσκῃ ἐκάστῳ. Τοῦτο δέ, ἂν δὲν ἀπατώμαι, εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀνιαρόν. Ἡ ἡδονὴ δὲν εἶνε τόσον εὐκόλον καὶ τόσον ἀπλοῦν πρᾶγμα ὅσον κοινῶς ὑποτίθεται. Φαίνεται μὲν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε πάντοτε πρόθυμος εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι ἡδονήν, καὶ ὅτι ἀρκεῖ νὰ τῇ παρέχωμεν αὐτὴν ἐν ποικιλίᾳ ὅπως ἢ ἐν ὑπερτάτῃ γηθοσύνῃ, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε μεγίστη πλάνη. Ἡ ἡδονὴ δὲν εἶνε τόσον φυσικὴ πρὸς τὸ ὄν ἡμῶν, καὶ ἡ ψυχὴ, εἰς ἑαυτὴν ἐγκαταλειπομένη, εἶνε ἐπιρρεπεστέρα

εἰς τὸ θλιβεσθαι μᾶλλον ἢ εἰς τὸ χαίρειν. Ὑπάρχουσι ἄλλως δύο εἶδη ἡδονῆς: ἡ ἡδονὴ τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἡδονὴ τῆς διασκεδάσεως. Ἄλλ' ὁ ἄεργος βίος δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ μῆτε τὴν μίαν μῆτε τὴν ἄλλην. Ὅπως ἡ δραστηριότης χορηγῆ εἰς ἡμᾶς ἀληθεῖς ἡδονάς, πρέπει νὰ ἔχῃ σκοπὸν ἀκριβῆ καὶ ὠρισμένον, νὰ ἦ διαρκῆς καὶ καρτερικὴ, νὰ αἰσθάνηται ἑαυτὴν ἐν προόδῳ καὶ ἀναπτύξει ὁσημέραι. Ἄλλ' οἱ ὄροι οὗτοι λείπουσι ἀπὸ τοῦ ἄεργου βίου, δὲν ἐνοῶ δὲ διὰ τοῦτου τὸν ἀκηδῆ βίον, ἀλλὰ τὸν ἀσταθῆ καὶ ἐπιπόλαιον, ὅστις ἀπὸ τῶν ταξειδίων μεταπίπτει εἰς τὰς ἐπισκέψεις καὶ τὰς ἐσπερίδας, ἀπὸ τοῦ χρωστῆρος εἰς τὴν γραφίδα, ἀπὸ τῶν ἵπποδρομιῶν εἰς τὴν θήραν. Διότι οἱ ἀφιερούμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν αὐτῶν ἢ τὴν συγγραφὴν βιβλίων, ἔχουσι ἐπάγγελμα. Ἄλλ' οὔτε τὴν ἡδονήν, ἣτις γεννᾶται ἐκ τῆς διασκεδάσεως καὶ τῆς ἀναπαύσεως μετὰ τὴν ἐργασίαν γινώσκει κἂν ὁ ἄεργος βίος. Τί θέλτικώτερον περιοδείας, ἐκδρομῆς εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐπισκέψεως εἰς μουσεῖόν τι, δι' ἐκείνον ὅστις δὲν ἀπολαύει εὐχερῶς τῶν τέρψεων τούτων καὶ ὅστις ὑποκλέπτει ταῦτα ἐκ βίου κανονικοῦ καὶ δεδεδεσμευμένου; Ἄλλ' εἰς ἐκείνον ὅστις ἀποκτᾷ αὐτὰς ὀπίταν θέλη, δὲν εἶνε διασκεδάσεις ἢ ἀντιπερισπασμός, ἀλλ' ἀσχολία. Εἶνε ἡδονὴ δυναμένη ἔτι νὰ ἦ εὐχάριστος, ἀλλ' οὐχί καὶ θελκτικὴ.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι, μεταξύ ἴσων καὶ πλήν ἐξαιρέσεών τινων, περισσότερα εὐτυχία ὑπάρχει ἐν τῷ ἐνεργῷ βίῳ ἢ ἐν τῷ ἀεργῳ. Ἄλλ' ὑποθέτω ὅτι τὸ ἐπάγγελμα εἶνε ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὰς ὀρεξεις καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐνασκούντος αὐτό· διότι εἶνε σκληρότατον νὰ ἦ τις καταδεδικασμένος εἰς ἔργον δι' ὃ δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀρμόδιον. Ἐν τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου τούτου ἀγαθῶν τὸν ἀντικτῶν, εἶνε νὰ αἰσθάνηται τις ἀγάπην εἰς τὸ ἐπάγγελμα ὅπερ ἐξέλεξε. Ἄλλ' αἱ ἠυχαριστημένοι κλίσεις εἶνε τόσοι σπάνιοι ὅσον καὶ οἱ ἐξ ἔρωτος γάμοι. Οἱ ἄνθρωποι ἐκλέγουσι ἐπάγγελμα τι, ὅπως νυμφεύονται σύζυγον, ἐκ κοινωνικοῦ ἔθιμου καὶ πρὸς ὠφέλειαν μᾶλλον ἢ ἐκ κλίσεως. Καὶ ἐν τῇ μιᾷ καὶ τῇ ἄλλῃ περιστάσει ἐλπίζουσι πολὺ εἰς τὴν ἕξιν ὅπως ἐπεεῖγκωσι τὴν ἀγάπην. Ἐρχεται δὲ πράγματι αὕτη ἀλλὰ ψυχρά, χαλαρά, ἀνίκανος ν' ἀντιστῆ εἰς τὰς δυσχερείας τοῦ ἐπαγγέλματος ὡς καὶ εἰς τὰς δυσχερείας τοῦ συζυγικοῦ βίου. Πόσον εὐτυχεῖς εἶνε τὸν ἀντικτῶν οἱ ἀγαπῶντες τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπαγγέλματος των καὶ οἱ δυνάμενοι νὰ λέγωσι, ἀφ' οὗ ὑπέστησαν πάσας τὰς ἐξ αὐτοῦ δοκιμασίας: «Ἄν καὶ πάλιν ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξω ἐν ἐπάγγεμα, αὐτὸ θὰ ἐξέλεγον.» Ἀναμφιβόλως ὁ τὴν δῆλωσιν ταύτην ποιῶν προστίθησι καθ' ἑαυτὸν, ὅτι ἂν ἤρχιζεν ἐκ νέου τὸ στάδιόν του θὰ ἐβελτίου ὀλίγον τὰ πράγματα καὶ θὰ μετέ-

βαλλε λεπτομέρειας τινάς· ἀλλὰ τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦπτον εὐτυχῆ ἐπακόλουθα τοῦ σταδίου οὐδὲν ἀφαιροῦσιν ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἐπαγγέλματος. Δύνανταί τις νὰ τὸ ἀγαπᾷ ἐπίσης, ὡς ἀγαπᾷ ἄπιστόν τινα, ἢς αἱ παροδικαὶ ἀστάθειαι δὲν δύνανται νὰ καταστρέψωσι τὴν ἀξίαν αὐτῆς καὶ τὰ θέλητρα.

Ἀληθῶς, ἐν τοῖς μᾶλλον ἐκλεκτοῖς ἐπαγγέλμασι ὑπάρχει δεινὸν φοβερώτερον τῆς ἀποτυχίας, εἶνε δὲ τοῦτο ἡ μονοτονία. Τὸ πρὸς θεραπειάν ταύτης φάρμακον ἔγκειται ἐν ἡμῖν : πρέπει νὰ φροντίζωμεν περὶ ἀνακαινίσεως ἡμῶν αὐτῶν. Τινὰ τῶν ἐπαγγεμάτων, πράγματι, εἰσὶ τόσον μηχανικά, ὥστε ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δύναται κατ' αὐτῶν καὶ τὸ μόνον κατὰ τῆς μονοτονίας τῆς ἐργασίας φάρμακον εἶνε ἡ ἐξις. Ἄλλ' εἰς τὰ μὴ μηχανικὰ ἐπαγγέλματα μέγα ἐλάττωμα ἐν γένει εἶνε ἡ εἰσαγωγή πλείονος τοῦ δέοντος κανονικότητος καὶ πειθαρχίας. Αἱ διευθύνσεις τῶν ἐργοστασίων πράττουσιν ἐνίοτε τὸ σφάλμα τοῦτο καὶ ζημιοῦνται. Τὸ μέγα πρόβλημα εἶνε νὰ κινηθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἔργον του καὶ οὐχὶ νὰ δεσμευθῇ εἰς αὐτό. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἐν παντὶ εἶνε ἀπαραίτητος ἡ τάξις, ὑποστηρίζω μάλιστα ὅτι αὕτη εἶνε τὸ μέγα ἀγαθὸν τῶν ἐνεργῶν ἐπαγγεμάτων· ἄνευ δὲ ταύτης τῆς τάξεως ὁ βίος εἶνέ τι ἄνευ σκοποῦ καὶ συνοχῆς. Ἡ τάξις λοιπὸν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ἀνίαν, ἀλλ' ἡ λίαν στενὴ πειθαρχία προκαλεῖ τὴν ἀνίαν, καὶ τοῦτο λησμονοῦσι συχνάκις οἱ κυβερνῶντες τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἐκ τοῦ ἄρχειν ἡδονὴ κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκ τοῦ ὑπακούειν ἀνίαν.

Διὰ τούτων ἐφθάσαμεν εἰς ζήτημα πολλακίς ἀνακινήθην παρὰ τῶν ἀνθρώπων· τούτεστι πότερος βίος εἶνε συντελεστικώτερος εἰς εὐδαιμονίαν, βίος λίαν ἐνεργός, ποικίλος, πλήρης δράσεως, ἢ ἀπλοῦς καὶ μονότονος, πάντοτε ὁμοιος πρὸς ἑαυτόν, καὶ δεδεδεσμευμένους εἰς κύκλον μονότονον πράξεων διηλεκτῶς ὁμοιομόρφων ; Δυνάμεθα νὰ υποστηρίζωμεν δι' ἐπιχειρημάτων εὐλόγων ὅτι καὶ ὁ μὲν καὶ ὁ δὲ εἶνε συντελεστικὸς εἰς εὐτυχίαν. Τοῦτο δὲ εἶνε ἐν τῶν ζητημάτων ἐν οἷς φαίνεται ὅτι ἡ ἰδιοφυία ἐκάστου χρησιμεύει ὡς μόνον κριτήριον. Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν ὅτι ποικιλία τις γεγονότων δὲν εἶνε ἐνίοτε ἀναγκαῖα ὅπως ἐξεγείρη τὰς ψυχικὰς δυνάμεις· κατὰ δὲ τοῦτο ὁ ἐνεργὸς βίος δύναται νὰ ἦ ὑπέρτερος τοῦ ἡρέμου. Ὁ τελευταῖος ἀπαιτεῖ ὑπερτέρας δυνάμεις τροφομένας οἰκοθεν καὶ μὴ ἐχούσας ἀνάγκην ἐξωτερικῆς ἐξεγέρσεως· ἀλλὰ συνήθως ὡς ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν ἀπονάρκωσιν τοῦ πνεύματος, καὶ αὕτη δὲ ἡ κατ' ἐπίφασιν εὐζωία ἣν παρέχει εἶνε ἀπατηλὴ. Ἡ γλυκύτης ἐκείνη εἶνε δεδηλητηριασμένη· ἡ ὑάρεστος ἐκείνη χαύνωσις εἶνε ἐναρξίς ὀλεθρίου ὕπνου, ὅστις

πάλιν εἶνε ὁ πρόδρομος τοῦ θανάτου. Ὅταν ἡ ψυχὴ αἰσθάνηται ἑαυτὴν προσβεβλημένην ὑπὸ τῆς κλίσεως ταύτης τῆς ἀδρανείας καὶ τῆς ἀκινήσιας, νομίζω ὅτι ὀφείλει νὰ καταπολεμήσῃ αὐτὴν παντὶ σθένει, οὐχὶ ἀφρόνως ἐπιζητοῦσα ῥομαντικὰς περιπετείας, ἀλλὰ δημιουργοῦσα ποικίλα συμφέροντα, δυσχερείας, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἔτι περισπασμούς· διότι τὰ πάντα εἶνε προτιμότερα τοῦ κενοῦ, ἢ δ' ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τοσοῦτον ἄλλοτρία εἶνε πρὸς τὴν ἀνάπαυλαν, ὥστε ἀποκτᾷ αὐτὴν ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἰδίας αὐτῆς ζωῆς.

Ἵπάρχει εἰδός τι ἐνεργοῦ βίου, οὗ ὁ κύκλος εἶνε λίαν περιωρισμένος, καὶ οὗ αἱ πράξεις εἰσὶ πάντοτε αἱ αὐταί. Τοῦτο μάλιστα πρέπει νὰ ἠμολογήσωμεν ἀποτελεῖ τὸν γενικὸν χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς ἡμῶν. Ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων δεσμεύει ἐκάστον ἡμῶν εἰς σειρὰν πράξεων περιωρισμένων, ἕνεκα δὲ τῆς γενικῆς τῆς κοινωνίας τάξεως, τῆς ἐξέως τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀσφαλείας οἱ ἄνθρωποι μεταβάλλουσιν ὀλίγον θέσιν, ἀσχολίαν, καὶ ἔργον. Ἐπι δὲ ἡ περιπλοκὴ τῶν συμφερόντων εἰσῆγαγεν ἐν πάσαις ταῖς ἐπιχειρήσεσι πληθὺν μικρῶν κανόνων καὶ λεπτολόγων προφυλάξεων, μικρὰν ἐνέργειαν ἀπολειπόντων εἰς τὴν ἀτομικὴν ἀρχεβουλίαν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ βίος καθίσταται ταυτοχρόνως ἐνεργὸς καὶ μηχανικός. Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων, ἀρκοῦντως συντελεστικὴ εἰς εὐζωίαν οὕσα, δὲν εἶνε πολὺ εἰς τὴν εὐτυχίαν, ὡς ἐνοοῦμεν αὐτήν, τούτεστι εἰς τὴν δραστηρίαν καὶ ἐλευθέραν χρησιμοποίησιν πασῶν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. Ἡ κανονικὴ καὶ στενὴ αὕτη δραστηριότης, ἣτις μονομερῶς μόνον ἀναπτύσσει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴν, εἶνε προτιμότερα ἀναντιρρήτως τῆς ἀδρανείας καὶ εἰς τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων εἶνε ὠφελιμωτάτη, καθόσον ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦσι τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἀλλ' εἶνε φόβος μὴ ὑπὸ τὴν τοιαύτην διαίταν αἱ ὑπέροχοι ψυχαὶ ἐξασθενῶσι καὶ σθενῶνται. Πάντες οἱ σημασίαν τινα ἀποδιδόντες εἰς τὸ ἐξαιρετὸν τοῦ ὄντος αὐτῶν καθῆκον ἔχουσι νὰ καταπολεμῶσι τὸ κακὸν τοῦτο, οὐχὶ βεβαίως ἐξανιστάμενοι κατὰ τῆς κοινωνίας, ἣτις ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς εἶνε λίαν συνετή, ἀλλὰ προφυλάσσοντες μέρος τι αὐτῶν, ὅπερ ἡ ἐξωτερικὴ πειθαρχία νὰ μὴ δύναται νὰ ἐπηρέασῃ καὶ ὑποβάλλῃ εἰς κανόνα.

Κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀνίαν ταύτην ἦν προξενεῖ εἰς τὰς ἰσχυρὰς ψυχὰς ἡ κανονικὴ πειθαρχία τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀταξίας, ἐξ οὗ ὁ αἰὼν ἡμῶν τοσαῦτα ὑπέστη πολλακίς. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀόριστος ἀνία καὶ μειψίμοιρος μελαγχολία. Εἶτα δὲ ἡ ἐξεγερθεῖσα φαντασία ἤρξατο ἀναπαριστῶσα τύπους ὑπερηφάνους καὶ ὧν ὁ κοινὸς χαρακτήρ εἶνε ἡ κατὰ τῆς κοινωνίας πάλῃ. Ὁ Σίλλερ ἄδει τοὺς *Ληστές*, ὁ Βύρων τὸν *Πει-*

ρατήρ, ὁ Γκαίτε τὸν Προμηθέα. Οἱ ποιηταὶ οὗτοι, ἀπνηδυνήστες πλέον ἐκ τοῦ πεζοῦ πνεύματος τῆς περιβαλλούσης αὐτοὺς κοινωνίας, ὄνειροπολοῦσι τὸν ἐν τοῖς δάσει, τὸν ἐπὶ τῶν θαλασσῶν, τὸν ἐπὶ τῶν βράχων, τὸν ἐν μέσῳ θελλῶν βίον. Ἄλλα πνεύματα δὲν ἀρκοῦνται ὄνειροπολοῦντα· δρῶσιν, ἐπιζητοῦσιν ἐν ὑποχθονίαις συνομοσίαις τὰς μυστηριώδεις συγκινήσεις αἰτίνες ταραττοῦσι τὰς ποιητικὰς ψυχάς· ζητοῦσιν ἐν ταῖς μάχαις τῶν δημοσίων πλατειῶν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τοῦ πυρετοῦ, ὅπερ φαίνεται εἰς αὐτοὺς ὡς ἀναβίωσις. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἔχει πρὸς αὐτοὺς τὰ αὐτὰ θέλητρα οἷα ὁ πράσινος τάπητις εἰς τὸν χαρτοπαίκτην. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὅτι αὐταὶ εἶνε θλιβεραὶ καὶ ἐγκληματικαὶ χίμαιραι, ὅτι ἡ πυρετώδης ἐκείνη δραστηριότης ἣτις ἐπιλαμβάνεται πάντων πάντα θέλουσα νὰ καταστρέψῃ, εἶνε ψευδῆς δραστηριότης. Ὁ ἄνθρωπος οὐδαμῶς ἔχει ἀνάγκην ν' ἀνατρέψῃ τὰ περὶ αὐτὸν ὅπως ζήσῃ ἐλευθέρως. Ἡ ψυχὴ του εἶνε ἀρκούντως ἐλευθέρη καὶ ἀρκούντως εὐρεῖα ὅπως μὴ ἐξαντλήται ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς δράσεως κανονικοῦ βίου. Καθῆκον ἡμῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶνε νὰ κατέχωμεν τὴν θέσιν ἡμῶν ἐν τῇ τάξει τῶν πραγμάτων, νὰ πράττωμεν τὸ ὠφέλιμον καὶ πράττωμεν τοῦτο καλῶς· δικαίωμα δὲ ἡμῶν εἶνε τὸ νὰ διαφυλαξώμεν τὸν ἐσωτερικὸν ἡμῶν βίον.

Ὅθεν, εἰ καὶ εἶνε ἀληθὲς ἂν εἴπη τις ἐν γένει ὅτι ὁ ἐνεργὸς καὶ ποικίλος βίος εἶνε προτιμότερος τοῦ χαίνου καὶ μονοτόνου, ἐν τούτοις ὑπάρχει εἶδος τι εἰρηνικοῦ καὶ ἀπλοῦ, ἀλλ' ἐνεργοῦ καὶ ὠφελίμου βίου, ὅστις ὑπὸ ἐξωτερικὸν μονότονον ἐμπεριλαμβάνει περισσοτέραν ζωὴν τοῦ ταραχώδους καὶ ἀτάκτου βίου. Ἡ δραστηριότης ὠφελεῖ τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἡ ταραχὴ βλάπτει αὐτήν. Δὲν πρέπει τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὄντος ἡμῶν νὰ ἐπασχολῶμεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν του. Ἐπιπολαῖα τις κινήσεις, ἣτις μετὰγει ἡμᾶς ἀπαύστως ἀφ' ἐνὸς φαινομένου εἰς ἕτερον, καὶ καθιστᾷ ἡμᾶς ἀλληλοδιαδόχως παίγιον πάσης χιμαίρας, δὲν συνάδει περισσότερον πρὸς τὸν ἀληθῆ τῷ ἀνθρώπου προορισμόν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς τὴν εὐτυχίαν του, παρ' ὅσον ξηρὰ καὶ γυμνὴ ἀδράνεια καταστρέφουσα αὐτήν. Ἄν οἱ ἄνθρωποι δὲν συμφωνοῦσι ὅσάκις φιλονεικοῦσι ἂν προτιμητέα εἶνε ἡ ἀνάπαυσις ἢ ἡ κίνησις, δὲν συμφωνοῦσι διότι ὑπάρχουσι δύο εἶδη ἀναπαύσεως καὶ δύο εἶδη κινήσεως. Ἡ κίνησις δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἐκ δράσεως ὠφελίμου καὶ κανονικῆς καὶ ἐξ ἀγόνου ταραχῆς. Δυνατὸν νὰ ἔχη τὴν αἰτίαν αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἢ ἐκτὸς ἡμῶν· δύναται νὰ ᾖ τὸ σημεῖον τῆς ἐπὶ τῶν πραγμάτων κυριαρχίας ἡμῶν ἢ τῆς ἐφ' ἡμῶν δεσποτείας τῶν πραγμάτων, τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν ἢ τῆς ἰσχύος. Ἐπίσης ὑπάρχει ἡσυχία τις, ἣτις εἶνε ὁ ὕπνος τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλη ἡσυχία ἣτις γεννᾶται ἐκ τῆς ἀρμονι-

κῆς ἰσορροπίας πασῶν ἡμῶν τῶν δυνάμεων. Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρύνεται ἐκούσιως παντὸς ἀγῶνος, δηλαδὴ τοῦ ἀληθοῦς μεγαλείου του, διὰ τῆς δευτέρας δὲ σώζει τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, παραιτούμενος τὰ θέλητρα καὶ τὰς πομπὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου. Ὅπως ἐξέλθωμεν τῶν περιπλόκων τούτων δεδομένων, πρέπει οὐδὲ στιγμήν νὰ λησμονῶμεν τὴν γενικὴν ἀρχήν· ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου εἶνε εἰς εὐθὺν λόγον πρὸς τὸν πλοῦτον, τὴν ἰσχύν καὶ τὴν τάξιν τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ βίου.

Paul Janet.

K.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ ἐν Ζακύνθῳ διευθυντὴς τῆς Ἀνατολικῆς Τηλεγραφικῆς Ἑταιρίας τῶν καλωδίων κ. Φόρστερ ἐπιστέλλει περὶ τοῦ σεισμοῦ εἰς τὴν αὐτόθι ἐκδιδόμενῃ «Ἐλπίδα» τὴν ἐπομένην ἐπιστημονικὴν ἀνακρίωσιν.

Πρὸς πληροφορίαν σας, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς γνωστοποιήσω, ὅτι ὁ σεισμός, ὅστις συνέβη τὴν παρελθούσαν νύκτα εἶχε τὸ κέντρον του εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἶνε ἀπόστασις τριάκοντα μιλίων ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἄκρου τῆς Ζακύνθου καὶ ἀκριβῶς μετὰξὺ Κατακόλου καὶ Στροφάδων. Τοῦτο ἐνδιαφέρει νὰ γνωρίζωμεν, διότι ἡ εἰδήσις τοῦ ἀγγλοῦ πλοιοάρχου, ἦν σᾶς ἐγνωστοποίησα διὰ τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς μου περὶ τοῦ ἠφαιστείου ἐπιβεβαιοῦται ἐντεῦθεν. Ἡδυνήθην νὰ ἐκτιμῆσω ἐπακριβῶς τὸ κέντρον τοῦ συμβάντος σεισμοῦ διὰ δοκιμῆς, ἦν ἐποησάμην ἐπὶ τοῦ καλωδίου, ὅπερ ἐκεῖθεν διέρχεται, καὶ τὸ ὅποιον ἀτυχῶς ἐκόπη! Φαίνεται ὅτι τὸ βάθος τῆς θαλάσσης διεσπάσθη καὶ οὕτως εἰσέδυσε τὸ καλώδιον καὶ ἐκόπη. Τοῦτο προξενεῖ μεγίστην πρὸς ἡμᾶς ζημίαν, ἀλλὰ πολὺ ἐντεῦθεν ἐκέρδησεν ἡ ἐπιστήμη, διότι οὕτως ἐλύθη τὸ ζήτημα τῶν δονήσεων, καθόσον ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ παρ' ἡμῖν σεισμοὶ προέρχονται ἐκ τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης, χάρις δ' εἰς τὰ καλώδια καὶ εἰς τὰ μέσα πρὸς καταμέτρησιν τῶν βλαβῶν καὶ ζημιῶν ἠδυνήθην μετὰ τινος στιγμᾶς νὰ ὀρίσω ἀκριβῶς τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ σεισμός οὗτος ἔλαβε χώραν. Πανταχοῦ ὁ δονισμὸς ἐγένετο αἰσθητός.

Ὁ κ. Φόρστερ ἀγγέλλει πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ ναυαρχεῖον τῆς Μελιτῆς διέταξε δύο πολεμικὰ πλοῖα νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγλοῦ ὑποδειχθὲν μέρος, 100 μίλια μακρὰν τοῦ Ταινάρου, ἵνα μελετήσωσι τὰ ἐκεῖ ἠφαιστεῖα φαινόμενα, ὅπερ παρετήρησεν ὁ πλοίαρχος οὗτος.

- Νὰ σοῦ 'πῶ ἓνα μυστικόν, Γεώργη;
- Εὐχαριστῶς.
- Μὰ εἶνε μεγάλο μυστικόν... Χρειαζόμην ἀπολύτως 100 δραχμάς.
- Μὴ σὲ μέλει διόλου. Εἴμι τόσο μυστικὸς ὡς τε εἶνε τὸ ἴδιο 'σὰ νὰ μὴ ἄκουσα τίποτε.